

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลของรายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" ว่าจะมีผลต่อความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเองของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาเพียงใด
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จริยธรรมเป็นกลไกที่สำคัญอันหนึ่งของสังคมที่ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นตัวกำหนดว่า อะไรควรประพฤติปฏิบัติ (อำนาจ ทะพิงค์แก และ ชัยนค์ วรรณะภูติ 2522: 29) ดังนั้นจึงพบว่าในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ของไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันต่างก็ยึดเอาจริยศึกษาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแนวนโยบายทางการจัดการศึกษาของรัฐเสมอมา (กรมวิชาการ 2523: 1) แต่กระนั้นก็ตามปัญหาการประพฤติผิดศีลธรรม และกฎหมายของคนในสังคมก็ยังคงทวีขึ้นเรื่อย ๆ สาเหตุของปัญหาดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า เนื่องมาจากสภาพความยากจนและความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ การว่างงาน การขัดแย้งและการเกิดช่องว่างภายในครอบครัว การให้ความสำคัญแก่เงินและวัตถุมากเกินไป และการรับเอาสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทยจากวัฒนธรรมทางตะวันตก จากปัญหาดังกล่าวได้กระตุ้นให้บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนหันมาสนใจถึงการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุคคลในสังคม กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสัมมนา การประชุม การอบรม การพิมพ์เอกสารออกเผยแพร่ การวิจัยและอื่น ๆ จึงเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในวงการศึกษาก็ได้มีการจัดโครงการวิจัยขึ้น เพื่อค้นหาหลักจริยธรรมสำหรับสังคมไทย ตลอดจนการหารูปแบบการสอนจริยธรรมในโรงเรียน (กรมวิชาการ 2523: 5)

การปลูกฝังจริยธรรม จะต้องมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 3 ประการ คือ ค่านิยมทางจริยธรรม หรือแบบแผนความประพฤติที่สังคมยอมรับ ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอด ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด หรือผู้ที่เป็นตัวกระทำในกระบวนการปลูกฝังจริยธรรม ก็เป็นผู้นำค่านิยมทางจริยธรรมมาสู่ผู้รับการถ่ายทอด ก็คือสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน สถาบัน

ศาสนา และสื่อมวลชน สถาบันเหล่านี้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สึนึกคิด ความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจน จรรยาบรรณ และความเชื่อจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อไป แต่ในปัจจุบันพบว่า สถาบันหลักทั้งสาม คือ ครอบครัว โรงเรียน และสถาบันศาสนานั้น ต้องประสบปัญหาในสภาพสังคมปัจจุบัน ทำให้เกิดความบกพร่องและช่องว่างในการปลูกฝังจริยธรรมขึ้น และช่องว่างนี้เองทำให้สถาบันสื่อมวลชนก้าวเข้ามามีบทบาทในการปลูกฝังจริยธรรม เนื่องจากในเชิงปริมาณนั้น สื่อมวลชนสามารถถ่ายทอดได้ไม่มีข้อจำกัดจำนวน ส่วนในเชิงคุณภาพ สื่อมวลชนเป็นสิ่งเร้าที่มีคุณภาพสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กซึ่งสนใจใคร่รู้และชอบสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ลักษณะการถ่ายทอดของสื่อมวลชนเป็นไปโดยไม่มีการบังคับ ไม่มีการลงโทษ เด็กมีโอกาเลือกไม่ว่าจะจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ (อานวย ทะพิงค์แก และ วัชระ สิริบุตรประมา 2523: 5-12) โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์พบว่า เป็นสื่อมวลชนที่ได้รับความนิยม และได้รับความสนใจจากประชาชนทุกระดับ เพราะโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่ให้ความบันเทิงได้ดีกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ คือได้เห็นทั้งภาพและได้ยินทั้งเสียง ยิ่งเป็นโทรทัศน์สีด้วยแล้วยิ่งเพิ่มคุณค่า ทำให้ผู้ชมสนใจมากขึ้น (มนต์ชัย นินนาทนนท์ 2526)

การปลูกฝังจริยธรรมให้ได้ผลดีนั้น บุคคลควรจะมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ เพราะความรู้ความเข้าใจ หรือความเชื่อของบุคคลย่อมมีความสัมพันธ์กับการแสดงออก (Bull 1965: 5) ไม่มีใครสามารถทำตามกฎเกณฑ์ของศีลธรรม โดยปราศจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นมาก่อน หรือตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเองก็เชื่อว่าความรู้ความเข้าใจ (Cognition) เป็นกระบวนการทางปัญญาที่มีบทบาทสำคัญในการได้มา (Aquisition) การคงไว้ (Retention) และการแสดงออก (Expression) ซึ่งพฤติกรรมของบุคคล

ในช่วงปี พ.ศ. 2528-2529 มีผู้พยายามถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเชิงจริยธรรมผ่านสื่อมวลชนกันมาก รายการที่น่าสนใจรายการหนึ่ง คือรายการธรรมะวันละ 2 นาที ประเด็นที่น่าสนใจ คือผลของรายการนี้ที่มีต่อความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมตนเอง โดยที่พฤติกรรมตนเองเป็นกลุ่มพฤติกรรมที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือเป็นพฤติกรรมควบคุมตนเอง การประเมินตนเอง และการกระทำต่อตนเอง อาทิ เช่น การมีวินัยในตนเอง การมีความขยันหมั่นเพียร การมีความรู้สึกผิด เป็นต้น ซึ่งหากบุคคลใดมีพฤติกรรมตนเองอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยให้มีการปฏิบัติต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ดี และถูกต้อง โดยนัยนี้การศึกษาผลของรายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" ที่

มีต่อความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเองครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อแนวทางการปลูกฝังจริยธรรม โดยการใช้สื่อมวลชนโทรทัศน์ต่อไป

แนวความคิด ทฤษฎีพื้นฐาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โทรทัศน์ในด้านการสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) หมายถึงกระบวนการถ่ายทอดสารจากบุคคลหรือกลุ่มคน สู่มวลชนจำนวนมากแต่อยู่อย่างกระจัดกระจายให้ได้รับสารนั้น ๆ พร้อมกัน โดยการถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ และการดำเนินงานในการถ่ายทอดข่าวสารในลักษณะของการสื่อสารมวลชนนี้ มักต้องใช้การลงทุนในการดำเนินงานที่มีคนจำนวนมากไม่ว่าการดำเนินงานนั้น จะเป็นในรูปธุรกิจหรือของรัฐก็ตาม (จุมพล รอดคำดี 2527: 62)

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า คำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชนนี้ จะมีอยู่ 2 คำ ได้แก่ การสื่อสารมวลชน ซึ่งหมายถึง กระบวนการสื่อสารกับมวลชน และสื่อมวลชน (Mass Media) ซึ่งหมายถึง ตัวสื่อที่ใช้เพื่อถ่ายทอดสารไปยังมวลชน ในปัจจุบันนี้มีการแบ่งสื่อมวลชนออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ตามลักษณะของสื่อ คือ

1. สิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรือวารสารต่าง ๆ
2. ภาพยนตร์
3. วิทยุกระจายเสียง
4. วิทยุโทรทัศน์

สำหรับหน้าที่ของสื่อมวลชนในแต่ละประเภทนั้น นักการสื่อสารได้ให้แนวคิดที่ว่าสื่อมวลชนควรมีหน้าที่ทั่วไปดังนี้คือ

1. หน้าที่ให้ข่าวสาร (to inform) ไม่ว่าจะ เป็นสื่อมวลชนแขนงใด ต่างมีหน้าที่สำคัญในการเสนอข่าวสาร ข้อเท็จจริงต่าง ๆ สู่มวลชน เพื่อสนองต่อสิทธิของผู้รับสารที่จะได้รับการบอกกล่าว (right to be informed) และในการรับทราบความจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (right to know) แต่ทั้งนี้ข้อเท็จจริงนั้น ๆ จะต้องอยู่ในขอบเขตที่จะไม่ไปก้าวร้าวทำลายสิทธิของผู้อื่น

2. หน้าที่ในการศึกษา (to educate) หน้าที่ที่นักการสื่อสารมวลชนถือปฏิบัติเป็นหน้าที่หนึ่งซึ่งสำคัญ ก็คือหน้าที่ให้การศึกษาแก่ผู้รับสาร ตลอดจนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นสื่อมวลชนแต่ละประเภท ก็ทำหน้าที่นั้นมากน้อยแตกต่างกันไปตามโอกาส และข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภท

3. หน้าที่ให้ความคิดเห็น ชักชวน โน้มน้าวใจในเรื่องต่าง ๆ (to persuade) สื่อมวลชนมีอิทธิพลส่วนหนึ่งในการโน้มน้าวใจ หรือเปลี่ยนทัศนคติของผู้รับสาร ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีที่เหมาะสม หน้าที่นี้จึงเป็นหน้าที่สำคัญอันถือเสมือนหนึ่งเป็นผู้นำความคิดเห็นของมวลชนอีกด้วย

4. หน้าที่ในการให้ความบันเทิง (to entertain) ความบันเทิงเป็นความต้องการส่วนหนึ่งของผู้รับสารที่ต้องการแสวงหา และสื่อมวลชนก็เป็นส่วนสำคัญที่สามารถให้ความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ แก่สื่อมวลชนได้ เช่น รายการเพลงจากวิทยุกระจายเสียง ละครโทรทัศน์ เป็นต้น

ในปัจจุบันสื่อมวลชน หรือตัวสื่อซึ่งมีประสิทธิภาพในการสื่อสารอย่างสูง และเป็นที่ยอมรับของมวลชนอย่างมาก ได้แก่ โทรทัศน์ คงจะเห็นได้จากผลการศึกษาของ บารุงสุข สีหอำไพ, จานง วิบูลย์ศรี และ สุกัญญา ศีรวณิช (2518: 66) ถึงอิทธิพลของโทรทัศน์ต่อเด็ก พบว่าเด็ก ๆ จะชอบดูโทรทัศน์ที่สุดเมื่อมีเวลาว่าง และเด็กไม่ว่าจะอยู่ในชั้นกลางหรือต่ำ เพศชายหรือหญิง จะนิยมดูโทรทัศน์มากกว่าการฟังวิทยุ ศึกษายานตร์ อ่านหนังสือ เล่นกีฬา หรือการเล่นอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สัตยา สัตยาวิวัฒน์ และ สุพัตรา เพชรมณี (2526) ถึงบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ฯ พบว่าทุกคนในครอบครัวของประชากรตัวอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็ก เด็กโต ผู้ใหญ่ เพศชาย หรือหญิง ก็ตาม ต่างใช้เวลาส่วนใหญ่ ทั้งวันธรรมดา วันหยุดราชการ ด้วยการดูโทรทัศน์ โดยมีการเปิดโทรทัศน์ดูทุกวัน หรือเกือบทุกวัน และมีจำนวนไม่น้อยที่เปิดรับสื่อตั้งแต่เริ่มเปิดสถานีจนปิดสถานี ทั้งในวันธรรมดา และวันหยุดราชการ จากความนิยมของโทรทัศน์ดังกล่าว อาจจะเป็นเนื่องมาจากคุณสมบัติที่เฉพาะ และข้อดีของโทรทัศน์ดังนี้ คือ (จุมพล รอดคำดี 2527: 256)

คุณสมบัติเฉพาะของโทรทัศน์

ก) โทรทัศน์ทำการสื่อสารด้วยคลื่นวิทยุ และแปรเป็นคลื่นเสียงและภาพซึ่งสามารถกระจายไปได้ไกลและรวดเร็ว

- ข) โทรทัศน์ทำการส่งสารเป็นทั้งภาพและเสียงในเวลาเดียวกัน
- ค) โทรทัศน์สามารถเสนอเนื้อหา และสารที่เป็นของจริงได้ง่าย และ
- ละเอียด
- ง) ในการรับสารจากโทรทัศน์ ผู้รับจะเข้าใจและจดจำได้ง่าย

ข้อดีของโทรทัศน์

- ก) โทรทัศน์สามารถออกอากาศไปได้กว้างและไกล ประกอบกับในปัจจุบันนี้ได้มีการปรับปรุงการถ่ายทอดสัญญาณ ทำให้แม้แต่ประชาชนที่อยู่ในเขตชนบทก็สามารถรับได้ง่าย
- ข) โทรทัศน์มีความเข้าใจในตัวเองมากกว่าสื่อประเภทอื่น เพราะประกอบไปด้วยแสง สี และเสียง ทำให้น่าชม น่าติดตามต่อไป
- ค) ในการนำเสนอความรู้บางอย่าง เนื่องจากเป็นการเสนอทั้งภาพและเสียงทำให้ง่ายต่อการเข้าใจ และสามารถนำไปทดลองปฏิบัติตามได้
- ง) ความละเอียดของเนื้อหาที่เสนอ สามารถเสนอได้ง่ายกว่า และละเอียดกว่า

การเรียนรู้จากโทรทัศน์

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ได้มีการตระหนักถึงผลของโทรทัศน์ที่มีต่อ บุคคล และมีการศึกษากันอย่างกว้างขวางถึงผลต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดจากโทรทัศน์ แต่ในการศึกษาถึงผลของโทรทัศน์อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและมีความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลจากโทรทัศน์เสียก่อน ดังนั้นจึงจะขอวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้จากโทรทัศน์ ตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม มาเสนอดังนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

แนวความคิดของทฤษฎีนี้กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์นั้นนอกเหนือจากปฏิกิริยาสะท้อนเบื้องต้น (Elementary Reflexs) แล้ว มนุษย์มิได้ถูกจัดเตรียมให้มีพฤติกรรมอื่น ๆ โดยกำเนิด หากแต่จะต้องเรียนรู้พฤติกรรมเหล่านั้น (Bandura 1977: 16) การเรียนรู้นี้มีเป็น 2 รูปแบบหลัก คือ การเรียนรู้จากผลกรรมของการตอบสนอง (Learning by Response Consequences) และ การเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning)

สำหรับการเรียนรู้ของมนุษย์จากโทรทัศน์นั้น นับได้ว่าเป็นการเรียนรู้จากการสังเกตรูปแบบหนึ่ง และตัวแบบที่มนุษย์สังเกตจากโทรทัศน์เป็นตัวแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Model) ทั้งนี้เนื่องจากการเสนอตัวแบบที่บุคคลสังเกตโดยการผ่านสื่อ หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ เช่น การเสนอตัวแบบจากภาพยนตร์ การบันทึกภาพ จากการบอกเล่าต่อ ๆ กัน จากหนังสือ วิทยุ และตัวแบบที่ปรากฏทางโทรทัศน์ ตัวแบบสัญลักษณ์นี้สามารถทำให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่รับเอาทัศนคติ รูปแบบในการคิด อารมณ์ และรูปแบบการกระทำที่แปลกใหม่ได้ (Bandura 1977: 39) เนื่องจากการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ สามารถที่จะแสดงความรู้เกี่ยวกับทักษะต่าง ๆ ซึ่งบุคคลสามารถเรียนรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ ให้เกิดความสามารถในการแสดงพฤติกรรมใหม่นั้นได้ (Bandura 1986: 70) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวแบบสัญลักษณ์ที่นำเสนอในรูปแบบของสื่อมวลชน สามารถที่จะถ่ายทอด และทำให้เกิดแนวความคิด และพฤติกรรมกระจายไปสู่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางมาก เนื่องจากในสภาพปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ มีโอกาสที่จะติดต่อหรือรับรู้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ใต้น้อยทาง ซึ่งผลก็คือ มโนทัศน์เกี่ยวกับความจริงทางสังคม จึงได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากประสบการณ์ของผู้อื่น ซึ่งสามารถจะรับได้โดยการได้เห็น ได้ยิน และได้อ่าน จากสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ โดยที่เขาไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Bandura 1986: 71)

การเรียนรู้จากการสังเกตนี้ เกิดจากการสังเกตตัวแบบ (Model) ว่าตัวแบบทำอะไร ทำอย่างไร และมีกฎเกณฑ์อย่างไร และเมื่อสังเกตแล้ว ผู้สังเกตก็จะมีความคิดว่าตนสามารถทำตามพฤติกรรมใหม่นั้นได้อย่างไร และในเวลาข้างหน้าผู้สังเกตก็สามารถระลึกแบบแผนพฤติกรรมออกมากระทำได้ การเรียนรู้จากการสังเกตนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการที่สำคัญ 4 ประการคือ (Bandura 1986: 51-70)

1. กระบวนการใส่ใจ (Attentional Process)

บุคคลจะไม่สามารถเรียนรู้จากการสังเกตได้เลยหากขาดการใส่ใจ และขาดการรับรู้อย่างถูกต้อง เกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดง กระบวนการใส่ใจนี้จะเป็นตัวกำหนดว่าจะเลือกสังเกตตัวแบบใดจากตัวแบบมากมายที่มีอิทธิพลต่อตนเอง และจะเป็นตัวกำหนดว่าข้อมูล หรือพฤติกรรมใดที่เลือกรับจากตัวแบบได้เลือกแล้ว ปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการใส่ใจ ได้แก่

1.1 คุณสมบัติของกิจกรรมของตัวแบบ

อัตราและระดับของการเรียนรู้จากการสังเกตนี้ จะเป็นผลมาจากความเด่นชัด และความซับซ้อนของกิจกรรมของตัวแบบ การกระทำใดที่มีลักษณะง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน มีความเด่นชัดในตัวเอง จะเป็นการกระทำที่มีความดึงดูดใจให้สังเกตสูง และสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้จากการสังเกตได้ง่ายกว่าการกระทำที่มีลักษณะตรงกันข้าม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กเล็ก ซึ่งเป็นวัยที่ยังมีทักษะในการใส่ใจไม่ดีพอ และความใส่ใจหันเหไปได้ง่าย ลักษณะหรือคุณสมบัตินี้ของกิจกรรมของตัวแบบ จึงเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะช่วยให้เด็กเรียนรู้จากตัวแบบได้ดียิ่งขึ้น

ดังการศึกษาของ Husson (1982: 329) ซึ่งทำการศึกษเกี่ยวกับเนื้อหาทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาการใส่ใจต่อภาพที่ปรากฏทางโทรทัศน์ที่มีลักษณะเด่นชัด และมีความง่ายในการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น ดังนั้นในรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาสำหรับเด็ก เช่น รายการ Sesame Street จึงนำหลักการนี้ไปใช้ในการสอน ตัวอย่างเช่น การสอนเรื่องจำนวน จะแสดงภาพของห้องที่มีสิ่งของต่าง ๆ ตามจำนวนที่กำหนดไว้ได้ง่าย ๆ โดยที่จะมีตัวละครอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องให้น้อยที่สุด เพราะเด็กเล็กยังขาดความสามารถที่จะรับรู้ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างตัวละครกับวัตถุได้ ในขณะที่เด็กโตหรือผู้ใหญ่ จะให้ความใส่ใจกับภาพหรือเนื้อหาที่มีความหลากหลายขึ้น

1.2 ตัวกำหนดของผู้สังเกต

กระบวนการใส่ใจนี้ไม่ได้เป็นเพียงแต่การรู้สึกและรับเอาข้อมูลหรือข่าวสารมายังบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการแปลความหมายของการรับรู้จากเหตุการณ์ที่มีตัวแบบอยู่ได้ด้วย ดังนั้นความสามารถทางปัญญาและการรับรู้ของผู้สังเกตนี้ จึงเป็นตัวจำกัดความสามารถในการเรียนรู้จากการสังเกต เช่น ถ้าเหตุการณ์ที่ตัวแบบแสดงขึ้นในอัตราหรือระดับที่ซับซ้อนเกินกว่าทักษะทางปัญญาของผู้สังเกตแล้ว การเรียนรู้จากการสังเกตนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น แต่ถ้าผู้สังเกตมีทักษะทางปัญญาและมีความรู้ในเรื่องที่สังเกตมาก่อนยิ่งมาก ก็ยิ่งจะทำให้ผู้สังเกตเพิ่มการเรียนรู้จากการสังเกตได้มากยิ่งขึ้น การศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรนี้มักจะศึกษาว่า ระดับพัฒนาการทางปัญญาของผู้ดูจะเป็นตัวกำหนดการใส่ใจ โดยศึกษาตามทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของ Piaget ซึ่งมีหลักว่า เด็กในขั้นก่อนการเรียนรู้รูปธรรม (Pre-Operational Stage) คือ มีช่วงอายุประมาณ 2-7 ปี โดยทั่วไปจะอยู่ในขอบเขตของการรับรู้ (Perceptually Bound) กล่าวคือ

เด็กจะมีความรู้สึกไวและสูงมากเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลที่มีลักษณะเกี่ยวกับการรับรู้ แต่ในเด็ก
ขั้นการเรียนรู้รูปธรรม (Concrete-Operational Stage) มีอายุประมาณ 7-12 ปี ซึ่งมีการ
พัฒนาทักษะเกี่ยวกับมโนทัศน์มากขึ้น จะมีความรู้สึกไวต่อการเปลี่ยนแปลงข้อมูลทั้งในด้านรูปแบบ
และเนื้อหา (Comstock, et.al 1978: 267-268) ผลของการวิจัยที่สอดคล้องกับทฤษฎีนี้
ได้แก่ การศึกษาของ Wartella และ Ettema (1974 cited by Husson 1982: 344)
เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความใส่ใจ และระดับต่างของความซับซ้อนทางภาพและเสียงจากรายการโทรทัศน์ พบว่าเมื่อมีการเสนอรายการที่มีแต่ลักษณะที่เกี่ยวกับการรับรู้ หรือเสนอแต่รูปแบบอย่างเดียวนั้น เด็กเล็กจะมีความใส่ใจและชอบรายการนั้นมากกว่าเด็กโต

1.3 ความดึงดูดใจ

ตัวแบบที่มีความดึงดูดใจ และได้รับผลกระทบทางบวกจากการแสดงนั้น จะได้รับการใส่ใจในการสังเกตมากกว่าตัวแบบที่ขาดคุณสมบัติดังกล่าว ซึ่งจะถูกละเลยที่จะใส่ใจ ถึงแม้ว่าจะมีคุณสมบัติในด้านอื่น ๆ ก็ก็ตาม ตัวอย่างของตัวแบบที่มีความดึงดูดใจสูงได้แก่ ตัวแบบในโทรทัศน์ ซึ่งจะพบว่าตัวแบบต่าง ๆ ในโทรทัศน์ส่วนมากมักจะสามารถทำให้ประชาชนมีการใส่ใจได้ทุกระดับอายุ และสามารถมีอิทธิพลในการยึดความใส่ใจของผู้ดูไว้ได้นาน นอกจากนั้นผู้สังเกตก็จะสามารถเรียนรู้พฤติกรรมได้ โดยการพิจารณาว่าสิ่งที่สังเกตนั้นมีความสนใจเป็นพิเศษสูงพอที่จะทำพฤติกรรมนั้นตามหรือไม่ (Bandura, Grusec & Menlove 1966)

1.4 คุณค่าของการกระทำของตัวแบบ

ความมีประโยชน์ของการกระทำที่ตัวแบบแสดงนั้นจะเป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจผู้สังเกตให้ใส่ใจได้มากขึ้น เนื่องจากการที่พฤติกรรมของตัวแบบพฤติกรรมใดก็ตาม จะได้รับความใส่ใจจากผู้สังเกตนั้น ผู้สังเกตจะต้องคาดหวังว่า เขาจะได้รับผลกระทบที่ดีหรือประโยชน์จากการกระทำตามตัวแบบนั้นเช่นนั้น นั่นคือบุคคลจะให้ความใส่ใจอย่างมากต่อการกระทำที่ตัวแบบได้รับรางวัล หรือผลกระทบทางบวกจากการกระทำ แต่จะละเลยหรือไม่สนใจต่อการกระทำที่เขาพิจารณาแล้วว่าไม่มีประโยชน์ใด ๆ ต่อตนเอง ดังพบได้จากผลงานวิจัยของ Yussen (1974: 93-100) เกี่ยวกับตัวกำหนดการใส่ใจทางสายตาและการระลึกได้ในการเรียนรู้จากการสังเกตของเด็กก่อนวัยเรียน และเด็กประถมปีที่ 2 ซึ่งพบผลว่าการได้เห็นตัวแบบ

ทั้งนี้ได้รับรางวัลหรือการลงโทษ จะเพิ่มการใส่ใจของเด็กต่อการดูว่าตัวแบบกำลังทำอะไร และถ้าเด็กมีความใส่ใจต่อพฤติกรรมของตัวแบบบ่อยและนานมากแค่ไหน ระดับของการเรียนรู้จากการสังเกตของเขาก็จะสูงเท่านั้น

2. กระบวนการทรงจำ (Retention Process)

บุคคลจะไม่ได้รับอิทธิพลจากการสังเกตกิจกรรมของตัวแบบได้เลย ถ้าจำสิ่งที่สังเกตไม่ได้ กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับการถ่ายโยงและการสร้างข้อมูลขึ้นมาใหม่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ตัวแบบแสดงพฤติกรรม โดยปกติแล้ว ข้อมูลหรือเนื้อหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมของตัวแบบนั้นมีมากมายเกินกว่าที่จะเก็บทรงจำไว้ได้หมด ดังนั้น ผู้เรียนรู้จึงต้องถ่ายโยงและสรุปสิ่งที่สังเกตให้อยู่ในรูปสัญลักษณ์ทั้งในลักษณะมโนภาพ (Imaginal) และคำพูด (Verbal) ที่จะทำให้ได้ทั้งลักษณะและโครงสร้างที่สำคัญของกิจกรรมของตัวแบบที่ได้สังเกตมา การถ่ายโยงให้อยู่ในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Transformation) นี้จะช่วยทำให้ง่ายต่อการจำ โดยสาเหตุที่ว่าหลังจากที่ได้มีการถ่ายโยงข้อมูลต่าง ๆ ให้อยู่ในรูปสัญลักษณ์แล้ว สิ่งนี้ก็จะเป็นตัวแทนทางปัญญาในรูปของมโนทัศน์หรือกฎต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นสิ่งช่วยชี้แนะสำหรับการกระทำต่อไป นอกจากนี้การทรงจำจะมีประสิทธิภาพสูงขึ้น หากผู้สังเกตทบทวนสิ่งที่จำไว้เสมอ ๆ การทบทวนนี้อาจจะกระทำโดยการทบทวนในใจว่า ถ้าจะแสดงพฤติกรรมตามที่ได้สังเกตมานั้นควรจะจำในลักษณะใด หรือทบทวนทางกายโดยการกระทำจริงเลยก็ได้

3. กระบวนการผลิต (Product Process)

เป็นกระบวนการในการคัดแปลงมโนทัศน์ทางสัญลักษณ์ให้เป็นการกระทำที่เหมาะสม กล่าวคือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตัวแบบกระทำนั้นจะถูกนำเสนอในรูปของมโนทัศน์และกฎสำหรับการสร้างพฤติกรรมใหม่ซึ่งจะเป็นตัวแบบภายใน (Internal Model) สำหรับการสร้างพฤติกรรมใหม่ออกมาหรือใช้เป็นมาตรฐานสำหรับการตอบสนองที่ถูกต้อง กระบวนการสร้างพฤติกรรมใหม่ออกมานี้ ในตอนเริ่มแรกจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการจับคู่มโนทัศน์ (Conception-Matching Process) กล่าวคือ เมื่อเริ่มมีการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ ผู้สังเกตจะมีการจับคู่เปรียบเทียบข้อมูล ระหว่างการกระทำที่ตนกระทำ กับมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมนั้น ว่ามีลักษณะเช่นเดียวกันหรือไม่ ดังนั้นมโนทัศน์ภายในที่เป็นตัวชี้แนะการกระทำนี้ จึงมีความสำคัญต่อกระบวนการ

การนี้มาก เพราะถ้าผู้สังเกตมีโมทัศน์ที่ไม่ถูกต้องหรือไม่สมบูรณ์ การแสดงพฤติกรรมนั้นก็จะมีผิดหรือเพี้ยนไป นอกจากนั้นการที่ผู้สังเกตจะทำตามตัวแบบได้ดี จะต้องมีความพร้อมทางกายที่จะทำตามตัวแบบได้ และจะต้องมีความสามารถในการทำพฤติกรรมส่วนย่อยต่าง ๆ ของพฤติกรรมนั้นได้ด้วย เมื่อผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมตามแบบแล้ว ผู้สังเกตก็ต้องสังเกตว่าตนทำตามตัวแบบได้ถูกต้องเพียงใด โดยอาจจะได้จากข้อมูลย้อนกลับทั้งจากการสังเกตด้วยตนเอง หรือจากคำบอกกล่าวจากผู้อื่นก็ได้ ซึ่งความแม่นยำของข้อมูลย้อนกลับนี้จะเป็นส่วนช่วยให้ผู้สังเกตทำตามตัวแบบได้มากขึ้น

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Process)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมแบ่งแยกระหว่างการได้มา (Acquisition) กับการกระทำ (Performance) ออกจากกัน เนื่องจากบุคคลไม่สามารถจะกระทำพฤติกรรมทุกอย่างที่เขาเรียนรู้มาได้ ทั้ง ๆ ที่มีความรู้และความสามารถพอในการคัดลอกการกระทำของตัวแบบมากกระทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการกระทำนั้นมีคุณค่าน้อยหรือมีความเสี่ยงในการกระทำมาก หรือให้ผลกรรมในทางลบ ก็จะไม่แสดงพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้นั้นออกมา แต่ถ้าการกระทำนั้นให้ผลตอบแทนทางบวก ก็จะเป็นแรงจูงใจให้กระทำพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้ และเมื่อแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมเช่นนี้อีกในอนาคต การที่ผู้สังเกตจะกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบที่ได้สังเกตหรือไม่ ขึ้นอยู่กับแหล่งของแรงจูงใจ 3 ด้าน ได้แก่ (1) แรงจูงใจจากการได้รับผลกรรมจากการกระทำนั้นด้วยตนเอง (2) แรงจูงใจจากการเห็นตัวแบบได้รับผลกรรม และ (3) แรงจูงใจที่เกิดจากตนเอง

กระบวนการทั้ง 4 นี้ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้จากการสังเกตมาก ถ้าขาดขั้นตอนหนึ่งขั้นตอนใดแล้ว การกระทำตามตัวแบบย่อมไม่สมบูรณ์ เพราะการจัดองค์ประกอบการเรียนรู้จากตัวแบบนี้ เกิดจากการกระตุ้นให้ผู้สังเกตใส่ใจและรับรู้กิจกรรมของตัวแบบ และประสบการณ์ที่ได้รับเหล่านี้จะถูกแปลงให้เป็นตัวแทนทางความจำในรูปของมโนทัศน์ทางสัญลักษณ์ซึ่งจะเป็นตัวแบบภายในสำหรับการตอบสนอง หรือเป็นมาตรฐานที่ใช้ในการรวบรวมการตอบสนอง จากนั้นจึงรวบรวมทักษะต่าง ๆ ให้เป็นรูปแบบพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสม และมีกระบวนการจูงใจเป็นตัวกำหนดว่าสิ่งที่ได้จากการสังเกตนี้จะสามารถนำออกมาแสดงได้หรือไม่ (Bandura 1986: 51)

การให้ตัวแบบในรูปคำพูด (Verbal Modeling)

วิธีการเสนอตัวแบบนั้น นอกจากเสนอโดยตัวแบบแสดงสด (Live Model) และการเสนอด้วยรูปภาพแล้ว การอธิบายด้วยคำพูดหรือการให้ตัวแบบในรูปของคำพูด นับได้ว่าเป็นการเสนอตัวแบบที่มีความสำคัญวิธีหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อมนุษย์มีการพัฒนาความสามารถด้านภาษาพร้อมแล้ว การให้ตัวแบบในรูปของคำพูด มักจะทำหน้าที่แทน หรือสนับสนุนการให้ตัวแบบในรูปพฤติกรรม (Behavioral Modeling) ดังจะเห็นได้จากการเขียนอธิบายว่าพฤติกรรมใดมีการแสดงหรือกระทำอย่างไร จะช่วยให้บุคคลสามารถเรียนรู้ที่จะทำพฤติกรรมที่เหมาะสมภายใต้สภาพการณ์ต่าง ๆ กันได้ การให้ตัวแบบในรูปคำพูดนี้มีการใช้กันอย่างกว้างขวางเนื่องจากบุคคลเพียงคนเดียวก็สามารถเสนอคำพูดเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ได้มากมาย ในขณะที่การให้ตัวแบบในรูปพฤติกรรมนั้นมีข้อจำกัดในเรื่องความสะดวกและเวลาที่ใช้ในการแสดงพฤติกรรม ทั้งนี้เนื่องจากการอธิบายด้วยคำพูดนี้มีประสิทธิภาพในการทำให้ผู้สังเกตใส่ใจต่อการกระทำที่กำลังกระทำอยู่ และการให้ตัวแบบในรูปของคำพูดนี้ มักจะเสนอพร้อมกับการแสดงตัวอย่างพฤติกรรม (Bandura 1986: 70)

การเสนอตัวแบบด้วยวิธีแตกต่างกัน อาจจะได้ประสิทธิภาพไม่เท่ากัน คือมีความแตกต่างกันในด้านปริมาณของข้อมูลที่เสนอ หรืออำนาจของวิธีการเสนอนั้น ๆ ที่มีต่อความใส่ใจของผู้สังเกต ทั้งนี้เนื่องจาก การให้ตัวแบบในรูปของคำพูดและในรูปพฤติกรรมนั้น มีกระบวนการทางปัญญา และมีแนวทางในการใส่รหัสสำหรับการคิดข้อมูลที่มีเนื้อหาเข้าเรื่องกัน แตกต่างกัน (Salomon 1979 cited by Bandura 1986: 71) กล่าวคือ การให้ตัวแบบในรูปคำพูดนี้ต้องการความสามารถทางภาษาและความคิดมากกว่าการให้ตัวแบบในรูปพฤติกรรม ซึ่งมีความง่ายในการทรงจำไว้ในรูปมโนภาพ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากเด็กทารกและเด็กเล็ก ๆ ซึ่งขาดความพร้อมในด้านพัฒนาการทางภาษา การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสดงตัวอย่างโดยการกระทำเท่านั้น ต่อมาเมื่อมีความพร้อมในด้านภาษาและทักษะทางปัญญาแล้ว ก็จะสามารถได้แนวคิดและรูปแบบพฤติกรรม จากการให้ตัวแบบในรูปคำพูดได้นอกจากนั้น การให้ตัวแบบในรูปคำพูดนี้ ไม่เพียงแต่จะทำให้สามารถกระทำตามพฤติกรรมของตัวแบบได้ง่ายเท่านั้น แต่ยังสามารถให้กฎสำหรับการสร้างการกระทำใหม่ ๆ จากพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้มาด้วย (Bandura 1986: 72)

ถึงแม้ว่าการให้ตัวแบบในรูปคำพูดนี้ จะสามารถนำไปใช้ในการให้ตัวแบบได้อย่างกว้างขวางและมีประโยชน์มากก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดคือสำหรับในบางพฤติกรรมการให้ตัวแบบในรูปคำพูด ไม่สามารถที่จะเสนอข้อมูลได้มากเท่ากับการมีตัวแบบแสดงสด หรือการเสนอด้วยภาพ ยิ่งกว่านั้นการกระทำมักจะมีประสิทธิภาพในการดึงดูดความใส่ใจ ได้มากกว่าการเสนอด้วยคำพูด ดังจะเห็นได้ว่าตัวแบบที่เสนอทางโทรทัศน์นั้น จะทำให้ผู้ดูไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่มีความสนใจหรือใส่ใจมากกว่าการเสนอจากคำพูดหรือการเขียนซึ่งเสนอด้วยข้อมูลเดียวกัน นอกจากนั้นในการเสนอตัวแบบด้วยคำพูด ผู้สังเกตจำเป็นต้องมีความสามารถทางภาษา และปัญญาเป็นอย่างดี ดังนั้น จึงพบเสมอว่า ผู้สังเกตที่ยังมีการพัฒนาด้านปัญญาและทักษะทางภาษาไม่พร้อม จะชอบการเสนอด้วยการกระทำมากกว่าการให้ตัวแบบในรูปคำพูด แต่อย่างไรก็ตาม การเสนอรูปแบบพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ในทุกวันนี้ มักจะเสนอควบคู่กันไปทั้งการแสดงพฤติกรรม และคำพูดซึ่งจะทำให้การเรียนรู้จากการสังเกตมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (Bandura 1986: 72)

ผลของการให้ตัวแบบ

Bandura ได้สรุปแนวของผลที่ได้จากการให้ตัวแบบไว้ดังนี้ (Bandura 1986: 49-51)

1. ผลจากการเรียนรู้จากการสังเกต (Observation Learning Effects)

ในการเรียนรู้จากการสังเกตนี้ ผู้สังเกตได้รับผลจากการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เช่น รูปแบบพฤติกรรมใหม่ มาตรฐานที่ใช้ในการตัดสินใจ ความสามารถทางปัญญา และกฎทั่วไปที่ใช้สำหรับพฤติกรรม เป็นต้น การเรียนรู้จากการสังเกตนี้จะเห็นได้ชัดเจนที่สุดเมื่อผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบแสดงรูปแบบในการคิด หรือแสดงพฤติกรรมแปลก ๆ ใหม่ ๆ ซึ่งผู้สังเกตไม่เคยประสบมาก่อน แล้วต่อจากนั้นก็แสดงพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกับพฤติกรรมของตัวแบบได้

2. ผลในการยับยั้งและการไม่ยับยั้งการแสดงพฤติกรรม (Inhibitory and Disinhibitory Effects)

อิทธิพลของการให้ตัวแบบในด้านนี้ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของ

การยับยั้งการกระทำที่ผู้สังเกตมีมาก่อนที่จะเรียนรู้จากการสังเกต กล่าวคือ การที่ผู้สังเกตได้เห็น
 ตัวแบบได้รับผลกระทบทางลบจากการกระทำนั้น จะเป็นผลทำให้ผู้สังเกตลดการกระทำและควบคุม
 ไม่ให้ตนเองกระทำตามพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งก็คือจะยับยั้งการกระทำของตนเองเพิ่มขึ้นนั่นเอง
 และในทำนองเดียวกัน ถ้าผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบกระทำพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง แต่ก็ไม่ได้รับผล
 กระทบในทางลบ ผู้สังเกตก็จะมีแนวโน้มในการเพิ่มการแสดงพฤติกรรมที่เคยถูกยับยั้งนั้นมากขึ้นหรือ
 ลดการยับยั้งการกระทำที่ไม่ถูกต้องลงนั่นเอง ในการยับยั้งการกระทำจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงนั้น ขึ้น
 อยู่กับปัจจัย 3 ด้าน คือ ด้านที่ 1 เกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้สังเกตถึงความสามารถของตนเอง
 ในการกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบ ด้านที่ 2 เกี่ยวกับการรับรู้ด้วยตนเองว่ากิจกรรมที่ตัวแบบ
 กระทำนั้น ก่อให้เกิดผลในทางบวกหรือลบ และ ด้านที่ 3 เกี่ยวกับการลงความเห็นว่า ถ้า
 กระทำพฤติกรรมตามตัวแบบแล้ว เขาจะได้รับผลที่คล้ายคลึงหรือต่างจากผลกระทบที่ตัวแบบได้รับ
 เช่น ถ้าผู้สังเกตได้ตัดสินใจว่าตนเองมีความสามารถที่จะกระทำตามตัวแบบได้ แต่รับรู้ว่าผลกระทบที่
 ตัวแบบได้รับเป็นผลกระทบในทางลบ ดังนั้น จึงลงความเห็นว่าถ้ากระทำตามตัวแบบแล้วก็จะก่อให้เกิด
 กระทบที่คล้ายคลึงกับที่ตัวแบบได้รับ ก็จะเพิ่มการยับยั้งในการกระทำนั้นมากขึ้น

งานวิจัยที่สนับสนุนผลในด้านนี้ ได้แก่ การศึกษาของ Rosenkoetter
 (1973 : 80-84) ได้ทำการศึกษากับเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 จำนวน 48 คน เป็นเพศชาย
 และหญิงอย่างละเท่า ๆ กัน กลุ่มตัวอย่างจะถูกสุ่มเข้าสู่สภาพการณ์ทดลองที่จัดไว้ 3 สภาพการณ์
 ได้แก่ สภาพการณ์ที่ 1 มีตัวแบบแสดงการเบี่ยงเบนต่อกฎที่ห้ามไว้ สภาพการณ์ที่ 2 มีตัวแบบที่
 แสดงการต่อต้านสิ่งที่ยวนใจ หรือการทำตามกฎที่ห้ามไว้ และในสภาพการณ์ที่ 3 เป็นสภาพการณ์
 ควบคุมจะไม่มีตัวแบบ กลุ่มตัวอย่างจะเข้าทำการทดลองทีละคนโดยจะได้รับการอธิบายจากผู้ทำ
 การวิจัยว่า จะได้รับงานให้ทำโดยการนั่งตรวจฟิล์มภาพยนตร์ แต่ห้ามดูภาพยนตร์นั้น และไม่ให้ลุก
 ออกจากที่นั่งระหว่างที่กำลังนั่งทำงานอยู่ สำหรับในสภาพการณ์ที่มีตัวแบบ กลุ่มตัวอย่างจะได้รับ
 การอธิบายว่า ตัวแบบเป็นผู้ช่วยในการทำงานด้วยเช่นกัน ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่สังเกต
 ตัวแบบแสดงการเบี่ยงเบนต่อกฎที่ห้ามไว้ จะแสดงการเบี่ยงเบนมากกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งไม่มีตัวแบบ
 และกลุ่มตัวอย่างที่เห็นตัวแบบต้านทานต่อสิ่งยวนใจ จะมีการเบี่ยงเบนน้อยกว่ากลุ่มควบคุม จาก
 ผลการวิจัยนี้สรุปได้ว่า ตัวแบบสามารถมีอิทธิพลในการยับยั้งการกระทำและการไม่ยับยั้งการ
 กระทำหรือลดความหวั่นเกรงในการกระทำของบุคคลได้ แต่เป็นที่น่าสังเกต คือผลในการยับยั้ง
 การกระทำนั้นจะมีอิทธิพลน้อยกว่าผลในการลดความหวั่นเกรงที่จะกระทำ

3. ผลในการส่งเสริมการกระทำ (Response Facilitation Effects)

การกระทำของตัวแบบนั้น ถือได้ว่าเป็นการชี้แนะพฤติกรรมด้านหนึ่ง สำหรับพฤติกรรมที่บุคคลได้เคยเรียนรู้มาแล้ว แต่ไม่แสดงออกมาเนื่องจากขาดการจูงใจในการกระทำ ตัวอย่างเช่น พฤติกรรมการช่วยเหลือ การอาสาสมัคร การคิดสร้างสรรค์ การแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ หรือแม้แต่การเลือกอาหารและเครื่องแต่งกาย จึงอาจกล่าวได้ว่าตัวแบบมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้บุคคลกระทำตามโดยการชี้แนวทาง และสนับสนุนให้กระทำพฤติกรรมนั้น

4. ผลในการส่งเสริมการกระทำในสิ่งแวดล้อมอื่น (Environmental Enhancement Effects)

พฤติกรรมของตัวแบบ ไม่เพียงที่จะทำหน้าที่เป็นสิ่งที่ชี้แนะในการกระทำที่คล้ายคลึงกับการกระทำที่ได้เรียนรู้มาเท่านั้น หากยังทำให้ผู้สังเกตมีความใส่ใจไปยังสิ่งต่าง ๆ หรือสภาพการณ์ที่แวดล้อมด้วย จากเหตุผลนี้ ผู้สังเกตจึงอาจจะใช้วัตถุเดียวกันกับที่ได้เรียนรู้มาไปในทางอื่น ๆ ที่ไม่ใช่วิธีการเดิมหรือวัตถุประสงค์เดิมก็ได้ ดังจะพบผลนี้ได้จากการศึกษาของ Bandura (1962 cited by Bandura 1986: 50) คือ เด็กที่สังเกตการทุบต่อยตุ๊กตาล้มลุกด้วยไม้ตะลุมพุก ไม่เพียงแต่จะใช้ไม้ตะลุมพุกกับเฉพาะพฤติกรรมก้าวร้าวเท่านั้น แต่ยังใช้กับรูปแบบการกระทำอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งจะมากกว่าเด็กที่ไม่เคยสังเกตการใช้ไม้ตะลุมพุกนี้

5. ผลในการกระตุ้นอารมณ์ (Arousal Effects)

โดยปกติแล้ว การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นอกจากทางพฤติกรรมแล้ว ก็ จะรวมถึงการแสดงออกทางอารมณ์ด้วย ดังนั้นการได้เห็นตัวแบบแสดงปฏิกิริยาทางอารมณ์ จะส่งผลในการกระตุ้นหรือเร้าอารมณ์ของผู้สังเกตด้วย นั่นคือทำให้ตัวแบบมีอิทธิพลต่อผู้สังเกตในฐานะที่เป็นผู้สอน ผู้ยับยั้งการกระทำ ผู้ลดความหวั่นเกรงในการกระทำและผู้กระตุ้นอารมณ์ ซึ่งโดยปกติแล้ว ตัวแบบจะทำหน้าที่เหล่านี้พร้อม ๆ กันไป ดังเช่นในการเสนอรูปแบบการก้าวร้าวแบบใหม่ ตัวแบบจะทำหน้าที่เป็นทั้งผู้สอนและผู้ลดความหวั่นเกรงในการกระทำพฤติกรรมก้าวร้าวนั้น แต่เมื่อการกระทำนั้นแสดงแล้วได้รับการลงโทษ ตัวแบบก็จะกลายเป็นผู้ยับยั้งการกระทำ เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบถูกกระตุ้นอารมณ์ในสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่งแล้ว ก็จะเริ่มพัฒนาความคาดหวังว่าเขาจะเกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์เช่นเดียวกับตัวแบบในสภาพการณ์ที่คล้ายคลึงกัน (Berger 1962 : 450-466)

การเรียนรู้จากโทรทัศน์ สามารถส่งผลต่อผู้ดูในหลายรูปแบบทั้งด้านทัศนคติ ความคิด อารมณ์ และรูปแบบการกระทำ ดังนั้นจึงมีการศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวางว่า รายการโทรทัศน์จะส่งผลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ดูอย่างไร ทั้งในด้านพฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรง หรือพฤติกรรมเอื้อเฟื้อ สำหรับในการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงผลของรายการโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาในการสอนจริยธรรมที่มีต่อความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเอง ในด้านการควบคุมตนเอง การประเมินตนเอง และการกระทำต่อตนเอง ซึ่งถ้าหากบุคคลใดมีพฤติกรรมต่อตนเองอย่างถูกต้องเหมาะสม ย่อมเป็นปัจจัยให้มีการปฏิบัติต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ดีด้วย ดังนั้นจึงจะขอนำแนวคิดและงานวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมและพฤติกรรมต่อตนเองมาเสนอ ดังนี้

ความหมายของจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรมนั้น มีผู้ให้คำนิยามไว้ต่าง ๆ กัน อาทิเช่น

Brown (1965 : 411) กล่าวว่า จริยธรรม (Morality) มีความหมายถึง ระบบของกฎเกณฑ์สำหรับแยกแยะการกระทำที่ถูก ออกจากการกระทำที่ผิด คล้ายกับไวยากรณ์ ซึ่งเป็นระบบของกฎเกณฑ์สำหรับแยกแยะประโยคที่สร้างขึ้นมาดี ออกจากประโยคที่สร้างขึ้นมาไม่ดี

Hogan (1973 : 217) กล่าวว่าพื้นฐานของจริยธรรมใด ๆ ก็คือระบบของกฎเกณฑ์ในการประพจน์ที่ระบุขอบข่ายของสิทธิ และข้อผูกพันต่อกัน และอย่างน้อยที่สุดก็ห้ามการกระทำที่มีเจตนาชั่วร้าย จริยธรรมทั้งหลายจึงเป็นระบบกฎเกณฑ์ที่อยู่ภายนอกผู้คนสร้างขึ้นเพื่อชี้แนะพฤติกรรมสังคมหรือพฤติกรรมระหว่างบุคคลเป็นสิ่งที่ระบุออกมาได้

สำหรับในประเทศไทย ความเห็นของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่าน ก็สอดคล้องจากที่กล่าวมาข้างต้น ดังเช่นดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 2) กล่าวถึงจริยธรรมว่า

ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษ หรือพยายามกำจัดและผู้กระทำพฤติกรรมนั้น ส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย

นอกจากนี้ ชัยพร วิชชาวุธ (2525: 17) ยังได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า หมายถึง กฎ (Rule) สำหรับการประเมินพฤติกรรมและกฎเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้

กานิชยามและความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักเกณฑ์ที่บุคคลใช้พิจารณาตัดสินว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม ถูกต้อง และสมควรปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบของจริยธรรม

นักจิตวิทยาได้จำแนกลักษณะทางจริยธรรมออกเป็นลักษณะต่าง ๆ กันดังเช่น Brown (1965: 411) ได้จำแนกจริยธรรมออกเป็น 3 มิติ คือ ความรู้ (Knowledge) ความประพฤติ (Conduct) และความรู้สึก (Feeling)

Hoffman (1979: 958-966) เห็นว่าการซึมซาบของจริยธรรม (Moral Internalization) ประกอบด้วย 3 กระบวนการ คือ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

สำหรับแนวความคิดในประเทศไทย ดวงเดือน พันธุนานาวิน (2524: 2-3) เห็นว่าลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมมี 4 ประการคือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ไว้ในสังคมของตนนั้น ถือว่าการกระทำชนิดใดคือ ควรกระทำ และการกระทำชนิดใดเลว ควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมนี้ ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญา

2. ทัศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของคนในสังคมนั้น

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้น

การจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้น มีความคล้ายคลึงกัน ชัยพร วิชชาวุธ และคณะ (2527) จึงสรุปว่า จริยธรรมนั้นจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) เป็นส่วนของความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม และเป็นส่วนที่จะประเมินหรือตัดสินว่าพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก ที่ควร มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) และค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Belief) การตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgement) การให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) และ ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) หมายถึง ความรู้สึก หรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรม ว่ามีความพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ เป็นต้น มโนทัศน์ส่วนอื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) ทัศนคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) และปฏิกิริยาจริยธรรม (Moral Reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) หมายถึง พฤติกรรม หรือ การกระทำที่บุคคลแสดงออกทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมที่ตัดสินใจได้ว่าดี ไม่ดี ถูก ไม่ถูก ควร หรือไม่ควร มโนทัศน์อื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และ พฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คำว่า "ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม" หมายถึง ความคิดความเชื่อที่ได้ผ่านกระบวนการคิดการไตร่ตรอง และใช้เหตุผลแล้วว่า พฤติกรรมใดเป็น พฤติกรรมที่ดี ที่ถูก และควร และพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ผิด และไม่ควร โดยบุคคลจะ ประเมินว่า พฤติกรรมหนึ่งมีความเป็นไปได้ ที่จะนำไปสู่ผลกระทบอะไรบ้างและผลกระทบเหล่านั้นมี ความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด

การเกิดจริยธรรม

จริยธรรมของบุคคล มีต้นเหตุมาจากอิทธิพลของสังคมมากกว่าอิทธิพลของ พันธุกรรม กล่าวคือ บุคคลที่เกิดมาในแต่ละสังคม จะต้องเรียนรู้และยอมรับจริยประเพณีในสังคม ของตน ซึ่งจะแตกต่างจากจริยประเพณีของสังคมอื่น ๆ ไม่มากนักน้อย ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า แหล่ง กำเนิดที่สำคัญของจริยธรรมของบุคคลก็คือสังคม หรือผู้ที่แวดล้อมตนเอง จริยธรรมของมนุษย์มี การเจริญขึ้นเป็นลำดับจากวัยทารกไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ และแม้ว่ามนุษย์ทุกคนจะมีการพัฒนาจริยธรรม ในอัตราที่แตกต่างกันไป แต่นักทฤษฎีทางจริยธรรมก็ยังเชื่อว่า การพัฒนานี้ในบุคคลต่าง ๆ จะมี ลำดับขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน และแหล่งที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางจริยธรรมนั้น อยู่ที่การเรียนรู้จาก สังคมเป็นสำคัญ (ดวงเดือน พันธมนาวิน 2524: 5)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม เป็นทฤษฎีที่เสนอขึ้นโดยนักจิตวิทยาการเรียนรู้ กลุ่มหนึ่งซึ่งมี Bandura เป็นผู้นำสำคัญ นักทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มนี้อธิบายการเกิดจริยธรรมว่า เป็นผลของการถ่ายทอดชักเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นผลของการซึมซาบ (Internalization) และเป็นผลของการถอดแบบ (Identification) ทฤษฎีการเรียนรู้ ทางสังคมถือว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจการกระทำและกำกับการกระทำ ของคน กฎเกณฑ์เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้นในรูปของกฎหมาย ศีลธรรม และ

จารีตประเพณี นอกจากนั้นบุคคลอาจสร้างกฎเกณฑ์บางอย่างขึ้นมาด้วยตนเองและยึดถือปฏิบัติในใจของตนเอง กฎเกณฑ์นี้เป็นกฎเกณฑ์ที่กำกับการกระทำของเขา ได้มากกว่ากฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้น แต่บุคคลไม่ได้ยึดถือมาปฏิบัติ (ธีระพร อุวรรณโณ 2528 : 237)

ในทฤษฎีของนักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม พฤติกรรมจริยธรรมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางสังคมเท่านั้น ดังนั้น การเรียนรู้ การปฏิบัติ และการตัดสินพฤติกรรมเชิงจริยธรรม จึงเกิดขึ้นโดยอาศัยกระบวนการที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้ พฤติกรรมทางสังคมอื่น ๆ การเรียนรู้จริยธรรมนี้มี เป็น 2 รูปแบบหลัก คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง หรือการเรียนรู้จากผลของการตอบสนอง และการเรียนรู้จากการสังเกต (Bandura 1977 : 17-22)

การเรียนรู้จากผลของการตอบสนอง (Learning by Response Consequences)

เป็นการเรียนรู้ที่บุคคลกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง แล้วเรียนรู้ผลกรรมที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ซึ่งผลกรรมนั้นมีทั้งทางบวก และทางลบ การเรียนรู้ผลกรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำนี้จะทำหน้าที่อยู่ 3 ประการ คือ

1. ด้านการให้ข้อมูล (Informative Function) ในการเรียนรู้ของมนุษย์นั้น ไม่เพียงแต่การกระทำการตอบสนอง แต่มนุษย์ยังสังเกตผลของการกระทำนั้นด้วย โดยการสังเกตความแตกต่างของผลกรรมที่ได้จากการตอบสนองว่า การกระทำใดนำไปสู่ผลกรรมทางบวก เช่น ได้รับคำชม ได้รับรางวัล หรือการกระทำใดนำไปสู่ผลกรรมทางลบ เช่น ถูกตำหนิ ถูกลงโทษ และการเรียนรู้นี้จะนำไปเป็นข้อมูลไว้สำหรับพิจารณาในอนาคตว่า ตนควรหรือไม่ควรกระทำพฤติกรรมนั้นอีก

2. ด้านการจูงใจ (Motivational Function) ประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาจะเป็นตัวสร้างความคาดหวังให้กับมนุษย์ว่า เมื่อกระทำพฤติกรรมหนึ่งแล้ว จะเกิดผลกรรมใดตามมา ผลกรรมใดไม่เป็นที่พึงปรารถนา ย่อมทำให้เกิดการจูงใจต่ำ และจะทำให้มนุษย์หลีกเลี่ยงการกระทำนั้น

3. ด้านการเสริมแรง (Reinforcing Function) การตอบสนองใด ๆ ก็ตาม ถ้าได้รับการเสริมแรง พฤติกรรมนั้นก็จะมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นอีก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเห็นว่าการเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพสำหรับมนุษย์ คือการเสริมแรงที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์รู้ตัวว่าการกระทำของตนนำไปสู่การเสริมแรง การเสริมแรงในมนุษย์จึงเกิดขึ้นโดยผ่านระบบการให้ข้อมูลและการจูงใจมากกว่าจะเกิดขึ้นในลักษณะแบบกลไกที่ตัวเสริมแรงไปเสริมแรงพฤติกรรมของมนุษย์โดยตรงโดยผู้ถูกเสริมแรงไม่รู้ตัว

สำหรับการเรียนรู้พฤติกรรมจรรยาบรรณในอีกรูปแบบหนึ่งนั้น ได้แก่ การเรียนรู้จากการสังเกต การเรียนรู้พฤติกรรมจรรยาบรรณ จากการสังเกตนี้อาจจะเกิดจากการเห็นตัวแบบในชีวิตประจำวัน จากบุคคลรอบข้างในสังคม หรือเรียนรู้จากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ก็ได้ ดังเสนอรายละเอียดของกระบวนการการเรียนรู้จากการสังเกตไว้ในตอนแรก

พฤติกรรมต่อตนเอง (Self-directed Behaviors)

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาพฤติกรรมต่อตนเองซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นการควบคุมตนเอง (Self-control) ลักษณะที่สอง คือ การประเมินตนเอง (Self-evaluation) และลักษณะสุดท้าย คือ การกระทำต่อตนเอง (Self-treatment)

การควบคุมตนเอง

เป็นความสามารถกำหนดตนเองในด้านความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และการกระทำ ให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้ (Bandura 1986: 335) เช่น การมีความขยันหมั่นเพียร การมีวินัยในตนเอง การควบคุมอารมณ์ และการไม่ลุ่มหลงอบายมุข เป็นต้น การควบคุมตนเองนี้เกิดขึ้นเดียวกับพฤติกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ คือ เป็นผลทั้งจากประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้จากการสังเกต มนุษย์จะควบคุมตนเองให้กระทำพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้ว่าเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมในสถานการณ์นั้น และมีผลกรรมที่ได้จากการกระทำเป็นที่พึงพอใจแก่ตนเอง ในการควบคุมตนเองนี้ บุคคลจำเป็นต้องมีการตั้งมาตรฐานพฤติกรรมสำหรับตนเอง มีการประเมินการประพฤติปฏิบัติของตนตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ และมีความรู้สึกซึ่งเป็นปฏิกริยาต่อตนเองตามผลของการประเมิน (Bandura 1986: 336) ซึ่งมาตรฐานพฤติกรรมที่บุคคลตั้งไว้ตัวเองจะเป็นสิ่งที่ช่วย

ในการตัดสินใจและชี้แนะแนวทางในการกระทำของบุคคล การตั้งมาตรฐานพฤติกรรมของบุคคลนั้นมีการพัฒนามาจากข้อมูลต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคม เช่น อาจจะได้จากการสั่งสอนโดยตรง จากปฏิกริยาทางสังคมในการประเมินพฤติกรรมของคนในสังคม และจากการแสดงการประเมินมาตรฐานพฤติกรรมที่ได้ตั้งไว้ของตัวแบบต่าง ๆ (Bandura 1986: 340) การที่ผู้ใหญ่แสดงตัวอย่างในการตั้งมาตรฐานพฤติกรรมไว้สูง และแสดงความพึงพอใจตนเองต่อเมื่อเขาทำได้ดีเท่ากับหรือมากกว่ามาตรฐานที่ตั้งไว้ ก็จะมีผลให้เด็กเห็นแบบอย่าง และถ้าผู้ใหญ่มีเงื่อนไขที่จะให้แรงเสริมแก่เด็กก็ต่อเมื่อเด็กตั้งมาตรฐานค่อนข้างสูงและพยายามกระทำตามมาตรฐานนั้นให้ได้ โดยมีเงื่อนไขที่จะให้แรงเสริมต่อเด็กแสดงความพึงพอใจในผลงานที่มีมาตรฐานสูง และมีเงื่อนไขที่จะไม่แสดงปฏิกริยาต่อเด็กเมื่อเด็กตั้งมาตรฐานต่ำหรือเมื่อเด็กขาดความพยายาม สิ่งเหล่านี้เองจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง จากข้อคิดนี้ Kanfer และ Marston (1963 cited by Bandura 1977: 134) ได้ทำการศึกษากับกลุ่มผู้ใหญ่โดยที่ผู้ดำเนินการทดลองจะทำงานแก่กลุ่มตัวอย่างทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน พบผลว่ากลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการตามใจจากผู้ดำเนินการทดลองในการให้รางวัลในการทำงานแก่ตนเองตามใจชอบ จะให้รางวัลกับความพยายามในการทำงานของตนเองมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในการให้รางวัลแก่ตนเองอย่างมีนัยสำคัญ

2. การประเมินตนเอง

เป็นการสำรวจ ทบทวน ตัดสินใจ และลงความเห็น ว่า พฤติกรรมของตนเองที่ได้กระทำลงไปนั้นมีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใด การประเมินตนเองนี้เป็นผลจากการได้สังเกตตัวแบบประเมินพฤติกรรมของเขาเอง และเป็นผลจากการที่บุคคลกระทำพฤติกรรมแล้วได้รับปฏิกริยาจากผู้อื่น เช่น พ่อแม่ หรือ ผู้ใหญ่มักจะมีการตั้งมาตรฐานพฤติกรรมว่า อะไรเป็นสิ่งที่ดีหรืออะไรเป็นสิ่งที่เลว จะรู้สึกพอใจเมื่อเด็กทำได้ถึงมาตรฐาน และจะรู้สึกผิดหวังเมื่อเด็กทำไม่ได้ถึงมาตรฐาน ผลจากปฏิกริยาของผู้อื่นในรูปแบบต่าง ๆ นี้ ทำให้เด็กมีความรับผิดชอบในพฤติกรรมของตนเอง โดยจะมีการประเมินตนเองออกมาในรูปการรู้สึกพึงพอใจในตนเองหรือการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง ซึ่งจะมีมากน้อยในการประเมินแก่ตนเองขึ้นกับการนำมาตรฐานการประเมินตนเอง ไปเปรียบเทียบกับประเมินมาตรฐานการแสดงพฤติกรรมของบุคคลอื่น (Bandura 1986: 340)

ผลจากการประเมินตนเองนี้ มีความสำคัญในด้านการจูงใจให้บุคคลมีกำลังใจและมีความกระตือรือร้นในการกระทำต่าง ๆ กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองทำ สิ่งนั้นจะเป็นการจูงใจตนเองให้บุคคลใช้ความพยายามในการกระทำพฤติกรรมนั้นต่อไป แต่ถ้าหากบุคคลมีการตั้งมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติสูงเกินไปกว่าความสามารถของตน ก็จะมีผลในด้านลบเกิดขึ้น คือบุคคลนั้นจะไม่มี ความกระตือรือร้น รู้สึกเบื่อ และไม่มี ความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และกลายเป็นคนที่หาความพึงพอใจได้ จากการควบคุมจากภายนอกเท่านั้น นั่นคือ ทำให้สูญเสียความเป็นตัวของตัวตนเองนั่นเอง การประเมินตนเองจากการตั้งมาตรฐาน พฤติกรรมอย่างเกินสมควรนี้จะนำไปสู่การมีความเบี่ยงเบนทางพฤติกรรม หรือจิตใจไปจากปกติได้ (Bandura 1986: 357)

การกระทำต่อตนเอง

เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลกระทำต่อตนเอง อันเนื่องมาจากการประเมินตนเอง และจากปฏิกิริยาต่อตนเองทั้งทางด้านบวกและลบ ได้แก่ การให้รางวัลตนเอง การลงโทษตนเอง การตำหนิตนเอง และการปรับปรุงตนเอง เป็นต้น การกระทำดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการมีแบบอย่าง ดังการศึกษาของ Bandura และ Kuper (1964: 1-9) เกี่ยวกับการให้รางวัลตัวเองกับตัวแบบ ได้ทำการทดลองโดยให้เด็กเล่นเกมโบว์ลิงกับตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่ คะแนนในการเล่นจะถูกควบคุมโดยผู้ทำการวิจัยซึ่งอยู่ระหว่าง 5-30 คะแนน ในตอนแรกก่อนจะเริ่มเล่นเกม เด็ก ๆ และตัวแบบจะได้รับลูกกวาดจำนวนมากซึ่งหากใครต้องการก็หยิบเอามาทานได้ ส่วนในกลุ่มหนึ่ง ตัวแบบได้กำหนดมาตรฐานสำหรับการให้รางวัลตัวเองไว้สูง คือจะหยิบลูกกวาดมารับประทานต่อเมื่อสามารถ ทำคะแนนได้ตั้งแต่ 20 คะแนนขึ้นไป และจะกล่าวคำชมรับตนเองด้วย แต่ถ้าไม่สามารถทำคะแนนได้ถึงเกณฑ์เขาก็จะวิพากษ์วิจารณ์ตนเองและไม่หยิบลูกกวาดมารับประทาน ในอีกกลุ่มหนึ่งตัวแบบจะปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน แต่มาตรฐานที่ตั้งไว้ค่อนข้างต่ำคือ 10 คะแนน ส่วนกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มควบคุม คือจะไม่มีตัวแบบ ผลปรากฏว่าเด็กจะมีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับตัวแบบที่ตนสังเกต ทั้งการกำหนดมาตรฐานการให้รางวัลแก่ตนเอง และการประเมินพฤติกรรมตนเอง กล่าวคือในกลุ่มที่หนึ่ง จะหยิบลูกกวาดมารับประทานต่อเมื่อบรรลุถึงเกณฑ์ที่ตั้งไว้สูง ส่วนกลุ่มที่สอง จะมีการให้รางวัลแก่ตนเองตามเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำ ส่วนกลุ่มควบคุมที่ไม่มีตัวแบบจะมีการให้รางวัลต่อตนเองอย่างไม่เป็นระบบ

Bandura (1977: 129) ได้ให้ความสำคัญของการกระทำต่อตนเองว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์จะอยู่ภายใต้การควบคุมตนเอง จากการให้แรงเสริมแก่ตนเอง ใน กระบวนการนี้ บุคคลจะมีการตั้งมาตรฐานในการกระทำของเขาและจะมีการตอบสนองการกระทำ นั้น ในรูปแบบของการให้รางวัลแก่ตนเอง หรือการลงโทษตนเอง การให้รางวัลตนเองนี้เมื่อ สามารถกระทำพฤติกรรมได้บรรลุผลเป้าหมาย จะมีผลให้บุคคลสามารถมีทักษะในการควบคุมตน เอง สามารถปรับปรุงและคงพฤติกรรมนั้นไว้ต่อไปได้ (Bandura 1977: 144) ในด้านการลง โทษตนเองนั้นทำให้บุคคลสามารถลดความทุกข์ใจจากการทำผิดของตนและช่วยบรรเทาการลงโทษ จากภายนอกได้ การลงโทษตนเองนี้อาจจะแสดงออกมาในรูปของการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง การ ว่ากล่าวตนเอง การดูถูกตนเอง หรืออาจจะร้ายแรงจนถึงขั้นทำร้ายตนเองก็ได้ การพัฒนาในการ ลงโทษตนเองนี้เริ่มมีขึ้นในช่วงที่เด็กได้รับการสอนเกี่ยวกับเรื่องระเบียบวินัยจากผู้ปกครองซึ่งเป็น การได้ประสบการณ์ตรงว่า เมื่อกระทำผิดแล้วรู้สึกผิดโดยการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของตนเอง จะทำให้ผู้ใหญ่มองในแง่ดีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง การลงโทษตนเองนี้อาจจะเรียนรู้จากตัวแบบก็ได้ คงจะ เห็นได้จากการเล่นของเด็กเล็ก ๆ กับเพื่อนหรือกับตุ๊กตา ซึ่งเด็กจะเล่นโดยการพูดตักเตือนกับ เพื่อนหรือตุ๊กตาเหมือนกับที่เคยเห็นผู้ใหญ่แสดง สิ่งนี้จะเป็นการสะท้อนถึงทัศนคติและค่านิยมของ ผู้ใหญ่ต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เด็กได้รับเข้ามา ซึ่งผลดังกล่าวอาจจะเกิดขึ้นโดยไม่มีเจตนาที่จะสอน เด็กโดยตรงเลยก็ได้ (Bandura 1986: 372) การลงโทษตนเองนั้นนอกจากจะทำให้ลดความ ทุกข์ใจและลดการได้ปฏิบัติทางลบจากบุคคลอื่นแล้ว ยังทำให้เกิดผลในด้านบวกด้วย นั่นคือจะไ้ ได้รับความนับถือยกย่องให้กำลังใจจากบุคคลอื่นแล้ว และทำให้ผู้อื่นเกิดความเชื่อมั่นในตัวผู้นั้นขึ้นมา อีกครั้งหนึ่ง หรืออาจจะกล่าวได้ว่าได้รับรางวัลทางสังคม (Social Reward) ด้วย (Bandura 1986: 373)

พฤติกรรมต่อตนเองทั้ง 3 ด้าน ดังที่กล่าวมานี้ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากบุคคลใดมีพฤติกรรมต่อตนเองอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยให้มีการ ปฏิบัติต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ดีด้วย ในการเรียนรู้พฤติกรรมต่อตนเองของบุคคลนี้ ส่วน หนึ่งจะมาจากการเห็นตัวแบบซึ่งอาจจะเป็นตัวแบบแสดงสดหรือตัวแบบในรูปสัญลักษณ์ ปัจจุบันพบ ว่า ตัวแบบในรูปสัญลักษณ์ในรูปของสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือ เข้ามามีบทบาทในการ เรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการปลูกฝังจริยธรรม

รายการที่นำเสนอทางสื่อมวลชน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการปลุกฝังจริยธรรมแก่ประชาชนโดยตรง รายการหนึ่ง ได้แก่ รายการเกี่ยวกับการสอนธรรมะ ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงผลของรายการธรรมะที่นำเสนอทางสื่อมวลชนที่มีต่อการปลุกฝังจริยธรรมสู่ประชาชน สำหรับรายการที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ รายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" ทั้งนี้ เนื่องจากรายการนี้เป็นรายการธรรมะที่นำเสนอทางโทรทัศน์ในรูปแบบที่แปลกใหม่ ซึ่งต่างไปจากรายการธรรมะทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่นับตั้งแต่เวลาที่ออกอากาศซึ่งจะพบว่ารายการนี้แพร่ภาพในช่วงหลังข่าวภาค 20.00 น. ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาสำคัญของโทรทัศน์ (prime time) คือ จะมีคนดูโทรทัศน์ในช่วงเวลานี้มากกว่าช่วงเวลาอื่น ๆ ในขณะที่รายการธรรมะอื่น ๆ มักจะแพร่ภาพในช่วงเช้าซึ่งเป็นช่วงเวลาที่คนดูน้อยกว่าช่วงอื่น นอกจากนี้ในเรื่องรูปแบบของการนำเสนอส่วนใหญ่จะพบว่า รายการธรรมะโดยทั่ว ๆ ไป มักจะนำเสนอในรูปการแสดงพระธรรมเทศนาโดยพระสงฆ์ แต่รายการนี้จะมีการนำเสนอในรูปแบบละครสั้น ๆ และจากนั้นจะเป็นการถามคำถามและตอบคำถามเกี่ยวกับเนื้อหาจากละครระหว่างพระสงฆ์กับดาราดาราภาพยนตร์ซึ่งเป็นการสร้างความน่าสนใจในการชมมากขึ้น และเนื้อหาที่นำเสนอในรายการนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะเน้นถึงปัญหาในการปฏิบัติและบทบาทของบุคคลในสถานภาพและวัยต่าง ๆ เช่น บทบาทของพ่อ แม่ ลูก นักศึกษา สามเณร ภรรยา และผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งเป็นการประยุกต์นำเอาธรรมะมาให้ความรู้และเป็นแนวในการปฏิบัติตนผู้วิจัยจึงได้ไปสัมภาษณ์หลวงพ่อทศุต ชีโว ฌ วัดพระธรรมกาย จังหวัดปทุมธานี ซึ่งท่านเป็นผู้ตอบคำถามในรายการนี้ ถึงวัตถุประสงค์ของรายการ พบว่าวัตถุประสงค์ ของรายการ คือ

1. เผยแพร่ธรรมะสู่ประชาชน และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที
2. เผยแผ่พระศาสนา
3. ผู้ที่ไม่มีเวลาอ่านหนังสือธรรมะ หรืออ่านแล้วไม่เข้าใจ และไม่รู้ว่านำไปใช้ในวิถีประจำวันอย่างไร สามารถนำความรู้จากรายการนี้ไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติตัวได้

สำหรับเนื้อหาในรายการนี้ได้มาจากคำถามที่ประชาชนซึ่งมาฟังการบรรยายธรรมะที่วัดพระธรรมกาย ถามคำถามขึ้นมา และเป็นคำถามที่ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการทราบ

ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจในการศึกษาว่ารายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" ในตอนที่นำมาศึกษาซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอพฤติกรรมต่อตนเองนี้ จะมีผลต่อความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเองของผู้ดูเพียงใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura ที่ศึกษาถึงผลของการเสนอตัวแบบทางโทรทัศน์ที่มีต่อพฤติกรรมต่อตนเองของบุคคล ส่วนใหญ่มักจะพบผลที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ บุคคลสามารถเรียนรู้พฤติกรรมต่อตนเองได้โดยการสังเกตตัวแบบทางโทรทัศน์ ซึ่งจะเสนอผลงานวิจัยดังต่อไปนี้

ในพฤติกรรมเกี่ยวกับการควบคุมตนเอง พบว่าส่วนใหญ่มักจะศึกษาเกี่ยวกับการต้านทานการเบี่ยงเบน (Resistance to Deviation) หรือการต้านทานความยวนใจ (Resistance to Temptation) และการชะลอการรับรางวัล (Delay of Gratification) ในการวิจัยเกี่ยวกับความคงทนของพฤติกรรม จากการเสนอตัวแบบโดยการแสดงสด การเสนอทางโทรทัศน์ และการใช้คำพูดต่อพฤติกรรม การต้านทานการเบี่ยงเบน เขาได้ทำการศึกษากับเด็กชายชั้นประถมปีที่ 2 และ 3 จำนวน 70 คน โดยที่เด็กแต่ละคนจะถูกสุ่มเข้าสู่สภาพการทดลองตามระดับตัวแปร 2 ตัว คือ วิธีการในการเสนอตัวแบบซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ การเสนอการกระทำโดยการแสดงสด การเสนอการกระทำโดยผ่านทางโทรทัศน์ และการเสนอคำพูดโดยการแสดงสด และประเภทของพฤติกรรม 2 ระดับ ได้แก่ การคล้อยตาม หรือการเบี่ยงเบนต่อกฎที่ตั้งไว้ ส่วนกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มควบคุม คือจะไม่มีตัวแบบ กฎที่ผู้วิจัยตั้งไว้คือการห้ามตัวแบบและเด็กเล่นของเล่นที่หน้าเล่นหนึ่งในสองชั้นที่วางไว้บนโต๊ะทดลอง ซึ่งของเล่นทั้ง 2 ชั้นนี้เด็กกลุ่มอื่นได้ลงความเห็นมาแล้วว่าชอบมากในบรรดาของเล่นทั้งหมด 9 ชิ้น จากนั้นจึงเปิดโอกาสให้เด็กเล่นของเล่น และทำการวัดพฤติกรรมโดยการสังเกตผ่านกระจกทางเดียว และทำการบันทึกช่วงเวลาครั้งแรกที่เด็กเริ่มแสดงการเบี่ยงเบนและช่วงเวลาทั้งหมดที่เด็กแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบน หลังจากนั้นอีก 1 เดือน ก็จะมีการติดตามผลพฤติกรรมนั้นอีกครั้งหนึ่ง ผลของการวิจัยพบว่าประสิทธิภาพในการเสนอตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมคล้อยตามหรือเบี่ยงเบนนั้น จะขึ้นกับวิธีการในการเสนอตัวแบบ กล่าวคือ การเสนอตัวแบบการกระทำโดยการแสดงสด และทางโทรทัศน์ จะมีประสิทธิภาพทั้งจากการวัดพฤติกรรมทันที และจากการทิ้งช่วงเวลาในการวัดพฤติกรรม มากกว่าการเสนอโดยใช้คำพูดซึ่งมีประสิทธิภาคน้อยที่สุด และนอกจากนั้นยังพบว่า ผลของตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนจะคงอยู่นานกว่าผลของตัวแบบที่แสดงการคล้อยตามกฎที่วางไว้

จากนั้น Wolf (1973: 51-56) ได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมกับเด็กชายวัย 7-8 ปี ซึ่งอยู่ในชั้นประถมปีที่ 1 และ 2 จำนวน 135 คน เกี่ยวกับผลของการให้ตัวแบบในรูปคำพูดและการแสดงพฤติกรรมทางโทรทัศน์ต่อพฤติกรรมทางด้านทานการเบี่ยงเบน เขาทำการศึกษาโดยให้เด็กสังเกตตัวแบบซึ่งมีวัยเดียวกับตัวเด็กเอง แสดงการคล้อยตามหรือการเบี่ยงเบนไปจากกฎข้อห้ามที่ได้ตั้งไว้ซึ่งเป็นกฎเช่นเดียวกันกับการศึกษาของ Wolf และ Cheyne (1972) โดยการเสนอผ่านทางจอโทรทัศน์ และวิธีการในการเสนอตัวแบบจะเสนอโดยการใช้คำพูดและการแสดงพฤติกรรม เด็กแต่ละคนจะถูกสุ่มเข้าสู่สภาพการณ์ทดลอง 9 แบบจากตัวแปรต้น 2 ตัวแปร คือการให้ตัวแบบด้วยการแสดงพฤติกรรม มี 3 ระดับ ได้แก่ การที่ตัวแบบแสดงการคล้อยตามกฎ การที่ตัวแบบแสดงการเบี่ยงเบนต่อกฎและการไม่มีตัวแบบ และการให้ตัวแบบในรูปคำพูด ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับเช่นเดียวกับการเสนอตัวแบบด้วยการแสดงพฤติกรรม ผลของการวิจัยครั้งนี้พบว่าเด็กที่ได้รับการเสนอตัวแบบที่แสดงความเบี่ยงเบนหรือละเมิดกฎที่ตั้งไว้จะเริ่มแสดงการเบี่ยงเบนเช่นเดียวกับตัวแบบในเวลาทีเร็วกว่า และแสดงนานกว่าในกลุ่มที่ไม่มีตัวแบบ ส่วนเด็กที่ได้รับการเสนอตัวแบบในรูปคำพูดให้คล้อยตามกฎจะมีการแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนในช่วงที่สั้นกว่ากลุ่มที่ไม่มีตัวแบบในรูปคำพูด

ส่วนในการศึกษาเกี่ยวกับผลของการเสนอตัวแบบทางโทรทัศน์ ที่มีต่อการกระทำเกี่ยวกับการควบคุมตนเองในด้านการชะลอการรับรางวัล ได้แก่การศึกษาของ Yates (1974 cited by Comstock 1978: 252) เขาได้ทำการศึกษากับเด็กวัย 9 ขวบ โดยมีการวัดครั้งแรกว่า มีความชอบอย่างไรระหว่างการได้รางวัลชิ้นเล็ก ๆ แต่ได้ทันที และรางวัลที่มีค่ามากแต่จะต้องคอยไปอีกช่วงหนึ่งถึงจะได้รับรางวัลนั้น จากนั้นหลายอาทิตย์ต่อมา เด็กจะได้ดูตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่แสดงพฤติกรรมชะลอการรับรางวัล และสภาพการณ์สุดท้ายเป็นสภาพการณ์ควบคุมตัวแบบจะแสดงการกระทำอื่นที่ไม่เกี่ยวกับการชะลอการรับรางวัล จากนั้นจึงมีการวัดอีกครั้งหนึ่งเกี่ยวกับการรับรางวัลของเด็ก ผลของการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างใน 3 สภาพการณ์แรก มีความเต็มใจที่จะรอรางวัลชิ้นใหญ่ที่มีค่าและนอกจากนั้นยังคงมีผลต่อเนื่องไปอีก 4 สัปดาห์ หลังจากการวัดครั้งหลัง ส่วนในสภาพการณ์ที่ตัวแบบทั้งแสดงและอธิบายถึงเหตุผลของการชะลอการรับรางวัลพบว่า เป็นสภาพการณ์ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

ในพฤติกรรมเกี่ยวกับการกระทำต่อตนเอง Stein และ Bryan (1972: 268-273) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผลของตัวแบบทางโทรทัศน์ต่อพฤติกรรมการยอมรับกฎของเด็ก เขาทำการศึกษากับเด็กหญิงระดับชั้นประถมปีที่ 3 และ 4 จำนวน 80 คน โดยการบอกว่าจะได้เล่นเกมโบว์ลิง แต่ก่อนที่จะมีการเล่นเกมจะได้ดูโทรทัศน์ซึ่งมีเด็กวัยเดียวกันแสดงการเล่นเกมเสียก่อน ในภาพยนตร์ที่กลุ่มตัวอย่างจะได้ดูนี้ จะเริ่มด้วยการที่ผู้วิจัยอีกคนสอนให้ตัวแบบเล่นเกมและกำหนดมาตรฐานในการให้รางวัลแก่ตนเอง กล่าวคือจะสามารถหยิบเงินรางวัลบนโต๊ะได้ต่อเมื่อทำคะแนนได้ 20 คะแนน แต่จะหยิบเงินไปไม่ได้ถ้าได้คะแนนต่ำกว่านี้ และสามารถที่จะพูดวิธีการเล่นเกม และการให้รางวัลแก่ตนเองให้กับเด็กคนอื่น ๆ โดยการพูดผ่านไมโครโฟนได้ หลังจากนั้นตัวแบบจะเล่นเกมโบว์ลิงจำนวน 20 รอบ ในเงื่อนไขที่ตัวแบบมีทักษะในการเล่นต่ำจะได้คะแนนชนะเลิศคือ 20 คะแนน 3 ครั้ง ส่วนในเงื่อนไขที่ตัวแบบมีทักษะในการเล่นสูงจะได้คะแนนชนะเลิศ 6 ครั้ง ในตัวแปรเกี่ยวกับการพูดของตัวแบบ กลุ่มตัวอย่างจำนวนครึ่งหนึ่งของทั้งหมด จะได้รับการบอกวิธีการเล่นเกมและการให้รางวัลแก่ตนเองจากตัวแบบ ซึ่งรูปแบบในการพูดนี้จะมี 2 ด้านคือ การพูดคล้ายตามกฎที่ตั้งไว้ กล่าวคือตัวแบบจะพูดว่าการจะให้รางวัลแก่ตนเองได้ เขาจะต้องได้คะแนนจากการเล่นเกม 20 คะแนนเท่านั้น การได้คะแนนแค่ 15 คะแนนนั้นยังไม่สมควรที่จะได้รางวัล ส่วนอีกด้านหนึ่งจะเป็นการพูดฝ่าฝืนกฎ คือตัวแบบจะพูดว่า การได้คะแนน 15 คะแนน ก็ถือว่าดีมาก ดังนั้น จึงควรให้รางวัลแก่ตนเอง เมื่อได้ 15 คะแนนด้วย ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งจะให้เห็นการกระทำตามเงื่อนไขนั้น ๆ เพียงอย่างเดียว เมื่อกลุ่มตัวอย่างได้ดูตัวแบบทางโทรทัศน์แล้วก็จะได้เล่นเกมโบว์ลิงและมีการได้คะแนนชนะเลิศเป็นจำนวนครั้งเท่ากับที่เห็นจากตัวแบบ นอกจากนั้นจะได้คะแนนเท่ากันทั้งหมด คือได้ 15 คะแนน 3 ครั้ง 10 คะแนน 6 ครั้ง และ 5 คะแนน 5 ครั้ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการทำให้กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสในการแสดงการฝ่าฝืนกฎเท่า ๆ กัน ดังนั้นในกลุ่มตัวอย่างที่เห็นตัวแบบมีทักษะในการเล่นต่ำจึงได้เล่นเกม 17 รอบ ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่เห็นตัวแบบมีทักษะในการเล่นสูงจะได้เล่น 20 รอบ จากนั้นจะให้กลุ่มตัวอย่างพูดผ่านไมโครโฟนเพื่อออกวิธีการเล่นเกม และการให้รางวัลแก่ตนเองจากการเล่นเกมด้วย ผลของการวิจัยครั้งนี้พบว่า การกระทำซึ่งแสดงถึงการฝ่าฝืนกฎในการให้รางวัลแก่ตนเองจากการเล่นเกมของกลุ่มตัวอย่าง จะขึ้นกับระดับทักษะในการเล่นของตัวแบบและความสอดคล้องระหว่างการกระทำและคำพูดของตัวแบบ กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่เห็นตัวแบบมีทักษะในการเล่นสูง และมีการพูดที่สอดคล้องกับการกระทำจะฝ่าฝืนกฎน้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างที่เห็นตัวแบบมีทักษะในการเล่นต่ำ ส่วนคำพูดของกลุ่มตัวอย่างนั้นจะขึ้นกับคำพูดของตัวแบบเพียงอย่างเดียว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลของรายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" ที่มีต่อความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมตนเองของนักเรียนมัธยมศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาเพียงเฉพาะผลของรายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับพฤติกรรมตนเอง จำนวน 8 การกระทำ ดังนี้คือ การมีความขยันหมั่นเพียร การมีวินัยในตนเอง การไม่ควบคุมอารมณ์ การลุ่มหลงอบายมุข การสำรวจตนเอง การมีความเชื่อมั่นในตนเอง การมีความรู้สึกผิด และการปรับปรุงตนเอง

2. การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น

3. มาตรการวัดความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมตนเอง (Moral Cognition: Self-directed Behaviors) ซึ่งสร้างขึ้นโดย ชัยพร วิชชาวุธ และคณะ

4. ตัวแปรที่ศึกษา

4.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) คือ รายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" จำนวน 8 ตอน ได้แก่ ผู้มีราตรีเดียว สะเพร่า ชูย ชั่ววูบ อบายมุข มองตน ตามใจเพื่อน และนินทาและการปรับปรุงตน

4.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ ค่าคะแนนที่ได้จากมาตรการวัดความรู้ความเข้าใจในทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมตนเอง จำนวน 8 การกระทำ ได้แก่ การมีความขยันหมั่นเพียร การมีความรู้สึกผิด การมีความเชื่อมั่นในตนเอง การมีวินัยในตนเอง การไม่ควบคุมอารมณ์ การลุ่มหลงอบายมุข การสำรวจตนเอง และการปรับปรุงตนเอง

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. รายการธรรมะวันละ 2 นาทีที่ใช้ในการวิจัย มีลักษณะที่จัดสร้างขึ้นสำเร็จรูปอยู่แล้ว ไม่สามารถควบคุมและกำหนดตัวแปรได้

2. มาตรการที่ใช้ในการวิจัยเป็นมาตรการที่สำเร็จรูปอยู่แล้ว มีความคงตัว ไม่อาจยืดหยุ่นได้

ความหมายของคำที่ใช้

รายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" (The Television Program "Dhamma Two Minutes a Day") หมายถึง รายการโทรทัศน์ที่นำเสนอทางไทยทีวีสีช่อง 3 ทุกวันเสาร์ และวันอาทิตย์ ในช่วงหลังข่าวภาค 20.00 น.

จริยธรรม (Morality) หมายถึง หลักเกณฑ์ที่บุคคลใช้พิจารณาตัดสินว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม ถูกต้อง และสมควรปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม

ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition) หมายถึง ความคิด ความเชื่อที่ได้ผ่านกระบวนการคิดไตร่ตรองและใช้เหตุผลแล้วว่า พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดี ถูก และควร และพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ผิด และไม่ควร โดยบุคคลจะประเมินว่าพฤติกรรมหนึ่งมีความเป็นไปได้ (Probability) ที่จะนำไปสู่ผลกระทบอะไรบ้าง และผลกระทบเหล่านั้นมีความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ความรู้ความเข้าใจของบุคคลพิจารณาจากคะแนนรวมซึ่งคำนวณตามสูตรของฟิชไบน์

ความรู้ความเข้าใจทางบวก หมายถึง ความรู้ความเข้าใจว่าพฤติกรรมหนึ่ง ๆ เป็นพฤติกรรมที่ดีที่ถูกและควร ในที่นี้พิจารณาจากคะแนนรวมตามสูตรของฟิชไบน์ หากคะแนนรวมมีค่าบวกตั้งแต่ 4.01 ก็มีความหมายถึงการมีความรู้ความเข้าใจว่า พฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่ดี ถูก และควร และระดับความถูกต้องพฤติกรรมจะเพิ่มมากขึ้นหากคะแนนรวมมีค่าบวกมากขึ้น

ความรู้ความเข้าใจทางลบ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจว่าพฤติกรรมหนึ่ง ๆ เป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ผิด และไม่ควร ในที่นี้พิจารณาจากคะแนนรวมตามสูตรของฟิชไบน์ หากคะแนนรวมมีค่าลบตั้งแต่ -4.01 ลงไป มีความหมายถึง การมีความรู้ความเข้าใจว่าพฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ผิด และไม่ควร และระดับความไม่ถูกต้องของพฤติกรรมจะเพิ่มมากขึ้นหากคะแนนรวมมีค่าลบมากขึ้น

พฤติกรรมต่อตนเอง (Self-directed Behaviors) หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อตนเอง 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การควบคุมตนเอง จำแนกออกเป็นการกระทำดังนี้ การมีความขยันหมั่นเพียร การมีวินัยในตนเอง การไม่ควบคุมอารมณ์ การลุ่มหลงอบายมุข
2. การประเมินตนเอง ได้แก่ การสำรวจตนเอง การมีความรู้สึกผิด การมีความเชื่อมั่นในตนเอง
3. การกระทำต่อตนเอง ได้แก่ การปรับปรุงตนเอง

สมมติฐานในการวิจัย

1. กลุ่มทดลอง จะมีค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเองจากการทดสอบครั้งหลัง สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างในสภาพการณ์ควบคุม
2. ในกลุ่มทดลอง จะมีค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเอง จากการทดสอบครั้งหลังสูงกว่าค่าคะแนนจากการทดสอบครั้งแรก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทราบผลของรายการโทรทัศน์ "ธรรมะวันละ 2 นาที" ที่มีต่อความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเอง
2. เป็นแนวทางในการศึกษาถึงวิธีการและตัวแปรที่จะใช้ในการปลูกฝังจริยธรรมด้วยโทรทัศน์ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย